

Chałasiński, Józef

Polska Akademia Nauk i towarzystwa naukowe

Notatki Płockie 15/3-57, 6-7

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Polska Akademia Nauk i Towarzystwa Naukowe

Polska Akademia Nauk powołana ustawą Sejmu z dnia 30 października 1951 r. zajęła miejsce dwóch towarzystw naukowych: Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Na miejsce tamtych towarzystw naukowych powstała Polska Akademia Nauk, nowe towarzystwo naukowe o szczególnym charakterze, o doniosłych zadaniach w stosunku do nauki całego kraju.

Polska Akademia Nauk ma charakter towarzystwa naukowego w tym sensie, że jest zrzeszeniem uczonych, które (w swoim pierwszym składzie osobowym pochodziło z nominacji) uzupełnia się w drodze wyboru członków przez Zgromadzenie Ogólne członków Akademii; wybór nowego członka podlega zatwierdzeniu przez Radę Państwa.

Od dawnej Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego nowa Akademia różni się tym, że określona jest w ustawie jako „najwyższa instytucja naukowa” i z mocy ustawy ma za naczelne zadanie „zapewnienie nauce polskiej warunków wszechstronnego rozwoju”.

Nadrzędna rola w stosunku do ogółu instytucji naukowych w kraju różni Polską Akademię Nauk od dawnej Polskiej Akademii Umiejętności czy Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Jest jeszcze inna zasadnicza różnica. Polega ona na tym, że istotnym rysem struktury Polskiej Akademii Nauk jest sieć własnych placówek naukowo-badawczych — instytutów, zakładów, pracowni; posiadanie własnych placówek naukowo-badawczych nie należało do istoty działalności Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Z tym wiąże się zasadniczy dwoisty charakter PAN: jako towarzystwa naukowego czyli korporacji uczonych i jako systemu placówek badawczych. Na ten temat czytamy w artykule Prezesa Polskiej Akademii Nauk, prof. dr. Janusza Groszkowskiego pt. *Nauka polska w XXV-leciu* („Nowe Drogi”, lipiec 1969 r. s. 36): „Utworzenie w wydziałach Akademii dwóch pionów: pionu do spraw placówek i pionu korporacyjnego — ma na celu przystosowanie Akademii do wypełniania bardzo trudnych i odpowiedzialnych zadań, polegających m. in. na sterowaniu i planowaniu rozwoju całej nauki polskiej, a także na intensywnym prowadzeniu badań w podległych placówkach naukowych”.

Zacząłem od informacji o strukturze Polskiej Akademii Nauk, aby podkreślić, jak dużej wagi jest nie tylko odpowiedzialna sieć badawczo-naukowych placówek, lecz również zrzeszeniowa działalność osób zainteresowanych badaniami naukowymi i uprawiających te badania w mniejszym lub większym zakresie.

Naukowo-badawcze placówki Polskiej Akademii Nauk oraz wyższych uczelni, a także

instytuty resortowe to są główne ośrodki badań naukowych. Obok tego istotną rolę spełniają naukowe towarzystwa specjalistyczne — historyczne, socjologiczne, archeologiczne i inne. W ramach Wydziału Nauk Społecznych PAN istnieje około 20 takich towarzystw specjalistycznych. Platformą współdziałania wszystkich towarzystw naukowych w ramach Polskiej Akademii Nauk jest Rada Towarzystw Naukowych i Upowszechniania Nauki PAN. Obejmuje ona również towarzystwa naukowe regionalne ogólne.

Towarzystwa naukowe regionalne ogólne obejmujące różne dziedziny nauki to zagadnienie dużej doniosłości. Przykładem takiego towarzystwa naukowego regionalnego może być utworzone w 1936 r. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Łodzi, przekształcone w 1946 r. w Łódzkie Towarzystwo Naukowe. Dziesięciolecie istnienia obchodziło niedawno Bydgoskie Towarzystwo Naukowe w 1969 r.

Przytaczam te towarzystwa jako przykład organizacyjnych form działalności naukowej; nie zamierzam wymieniać tutaj wszystkich towarzystw regionalnych. Warto jednak wspomnieć tu jeszcze o bardzo zasłużonym w dziejach naszej kultury narodowej Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, założonym w 1857 r. Przypomnijmy również, że wcześniej, bo w końcu 1848 r. powstało w Poznaniu Polskie Towarzystwo Pedagogiczne. O wiele wcześniejsze było Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Warszawie, które istniało w latach 1800—1832; do tradycji tego towarzystwa nawiązało wspomniane już Towarzystwo Naukowe Warszawskie istniejące w okresie 1907—1952.

Do najstarszych towarzystw naukowych ogólnych należy również Towarzystwo Naukowe Płockie utworzone w 1820 r.; zlikwidowane po upadku powstania listopadowego było reaktywowane w 1907 r.

Rok 1969 zaznaczył się dużą aktywnością Towarzystwa Naukowego Płockiego. W tym roku Towarzystwo brało udział w dwóch konferencjach naukowych zorganizowanych przez Komitet Badań Rejonów Uprzemysławianych. W tymże roku Towarzystwo odbyło 8 posiedzeń naukowych, w których na czoło wysunęła się problematyka młodzieży.

W 1969 r. Towarzystwo Naukowe Płockie utworzyło swoje oddziały w Wyszogrodzie i w Sierpcu. Ta działalność Towarzystwa wyrażająca się w tworzeniu oddziałów zasługuje na szczególną uwagę. Realizuje ona jedno z zasadniczych zadań towarzystw naukowych regionalnych — aktywizację intelektualną najgłębszych terenów całego kraju

Nie było zadaniem tej notatki omówienie wszystkich zasługujących na to problemów historii i działalności Towarzystwa Naukowego

Płockiego. O Towarzystwie tym wiele pisano. Wydają mi się jednak wyjątkowo trafne następujące uwagi o tym Towarzystwie, które cytuję z książki Waldemara Rołbieckiego pt. *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820—1830* (Zakład Historii Nauki i Techniki PAN. Warszawa 1969). W książce tej (s. 266) czytamy: „Po pierwsze, działalność Towarzystwa płockiego zasługuje na uwagę z punktu widzenia historii rozwoju „stanu nauczycielskiego” w Polsce, a szczególnie rozwoju nauczycielstwa szkół — według dzisiejszej terminologii — średnich. Towarzystwo to było bowiem wyrazem rosnących aspiracji zarówno intelektualnych, jak i ogólnospołecznych (m. in. prestiżowych) tej bardzo młodej wówczas grupy zawodowej — grupy oderwanej już całkowicie od stanu duchownego, wyemacypowanej, ale też nie mającej należnej

tamtemu stanowi pozycji społecznej. Towarzystwo zaspokajając te aspiracje, stwarzając nauczycielom możliwość rozwoju naukowego, stało się przy tym oryginalnym, lecz skutecznym środkiem ich doskonalenia zawodowego. Po drugie, działalność Towarzystwa płockiego zasługuje na uwagę także jako przejaw pewnych ówczesnych tendencji w rozwoju ruchu umysłowego w Polsce. Działalność Towarzystwa płockiego — podobnie zresztą jak i działalność Towarzystwa lubelskiego, lecz w większym jeszcze stopniu — polegała przecież m. in. na przenoszeniu pewnych form zespołowej działalności naukowej i w ogóle intelektualnej — form w owych czasach dość ekskluzywnych, elitarnych — do środowisk społecznie niższych. Była to więc popularyzacja tych form, a tym samym działanie na rzecz demokratyzacji i rozszerzenia ruchu umysłowego w Polsce”.

Nadanie godności Członków Honorowych Towarzystwa Naukowego Płockiego

U c h w a ł a

§ 1

Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego

z dnia 19 marca 1970 roku

w sprawie nadania godności Członków Honorowych.

150 lat mija od chwili, gdy przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej powstało Towarzystwo Naukowe, stawiające sobie cele naukowo-poznawcze i społeczne. Towarzystwo powstanie swe zawdzięcza inicjatywie ludzi, których przewodnią ideą życia i działalności stała się służba publiczna dla Ziemi Płockiej.

Nazwiska ich notuje historia we wdzięcznej pamięci, niosą je pokolenia za pokoleniami. Kajetan Morykoni, Adam Michał Prażmowski, Wincenty Hipolit Gawarecki, Augustyn Żdżarski, Stefan Górski, Maria i Aleksander Macieszowie, Halina i Stefan Rutsy, Kazimierz Gelinek podjęli trud prowadzenia przez długie lata instytucji, która wysiłkiem i ofiarnością najlepszych synów tej ziemi wzbogacała wiedzę o mieście i regionie, pomnażała wartości duchowe i materialne Płocka i Mazowsza.

W 150 rocznicę powstania Towarzystwa Naukowego Płockiego dla podkreślenia wielkiego wkładu w naukę polską, pomnażania skarbnicy kultury narodowej i pracy dla rozwoju Płocka i regionu płockiego oraz Towarzystwa Naukowego Płockiego — Walne Zgromadzenie na podstawie §§ 11 i 18 pkt c statutu — uchwała:

Nadać godność Honorowego Członka Towarzystwa Naukowego Płockiego następującym osobom:

1. Stanisławowi Ryszardowi DOBROWOLSKIEMU — wybitnemu poecie i pisarzowi, działaczowi politycznemu i społecznemu.
2. Stanisławowi HERBSTOWI — profesorowi Uniwersytetu Warszawskiego — wybitnemu historykowi, współautorowi Historii Polski, autorowi licznych prac historycznych.
3. Stefanowi IGNAROWI — profesorowi Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, inicjatorowi badań rejonów uprzemysławianych, Członkowi Rady Państwa, wybitnemu działaczowi ruchu ludowego.
4. Jerzemu PNIĘWSKIEMU — profesorowi Uniwersytetu Warszawskiego, dyrektorowi Instytutu Fizyki Doświadczalnej, autorowi prac z dziedziny fizyki jądrowej wysokich energii i fizyki cząstek elementarnych.
5. Dionizemu SMOLEŃSKIEMU — wybitnemu uczonemu, Sekretarzowi Naukowemu Polskiej Akademii Nauk, profesorowi Politechniki Warszawskiej, który jako rektor tejże uczelni powołał jej filię w Płocku.

§ 2

Dokonać wręczenia dyplomów Członków Honorowych w dniu 3 czerwca 1970 roku na Jubileuszowej Sesji poświęconej 150 rocznicy Towarzystwa Naukowego Płockiego.

S e k r e t a r z

P r e z e s

Przewodniczący Walnego Zgromadzenia

(—) mgr FRANCISZEK DOROBŃK (—) inż. mgr JAKUB CHOJNACKI (—) mgr KAZIMIERA KAWA